

Kalendarium

KRONIKA STOSUNKÓW REPUBLIKI FEDERALNEJ NIEMIEC Z EUROPEJSKIMI KRAJAMI SOCJALISTYCZNYMI

Maj-sierpień 1989

Maj

1-3 V — Na zaproszenie przewodniczącego Stronnictwa Demokratycznego w Polsce przebywał przewodniczący FDP hr. Otto Lambsdorff. Gość z RFN spotkał się m.in. z W. Jaruzelskim, M. F. Rakowskim, M. Wilczkiem, przeprowadzając jednocześnie kilka rund rozmów z J. Józwiakiem. Lambsdorff opowiedział się za udzieleniem przez Republikę Federalną pomocy gospodarczej dla Polski. Po powrocie do Bonn Lambsdorff stwierdził wobec dziennikarzy, że RFN nie może zaprzepaścić szansy na poprawienie sytuacji mniejszości niemieckiej w Polsce w zamian za pomoc ekonomiczną dla Warszawy.

2 V — Rzecznik polskiego MSZ Stefan Staniszewski powiedział na konferencji prasowej w Warszawie, że w stosunkach polsko-zachodniemieckich nie osiągnięto jeszcze przełomu. Agencja Reutersa pisze, że „Staniszewski okazał zaniepokojenie, iż Republika Federalna, która w latach siedemdziesiątych odgrywała czołową rolę w rozwijaniu stosunków z Polską, teraz stała się czerwoną latarnią”.

2 V — Sekretarz stanu w ministerstwie ds. stosunków wewnątrzniemieckich Walter Priesnitz stwierdził, iż rząd federalny nie zawarł z władzami NRD żadnego porozumienia, określającego liczbę przesiedleńców mających zamiar przenieść się na Zachód. O istnieniu takiego porozumienia mówił w ostatnich dniach wschodniobrzeźni biskup Ettfried Forck.

3 V — Z trzydniową wizytą przybył do Moskwy generalny inspektor Bundeswehry adm. Dieter Wellershoff. Jest to pierwsza wizyta dowódcy zachodniemieckiego tej rangi w kraju socjalistycznym. Zaproszenie wystosował szef sztabu Armii Radzieckiej Michaił Mojsiejew. Adm. Wellershoff przeprowadził w Moskwie szereg rozmów, wygłosił odczyt i zwiedził niektóre radzieckie obiekty wojskowe.

3 V — Dziennik „Die Welt” opublikował wywiad z ministrem przemysłu PRL Mieczysławem Wilczkiem.

3 V — Rzecznik rządu federalnego Hans Klein oświadczył, że termin wizyty kanclerza w Polsce nie został jeszcze ustalony. Rzecznik zdementował tym samym wypowiedź przebywającego w Warszawie O. Lambsdorffa, jakoby rozważano obecnie możliwość przyjazdu Kohla do Polski ok. 14 lipca. Klein powiedział, że „kanclerz nie zamierza informować o swych planach za pośrednictwem osób trzecich”.

4 V — Agencja DPA podała, że w wyniku rozmów adm. Wellershoffa w Moskwie obie strony uzgodniły program rozszerzenia kontaktów między siłami zbrojnymi obu państw. Przewiduje się poprawę warunków pracy attachatów wojskowych w Moskwie i w Bonn, zainicjowanie współpracy akademii wojskowych w Leningradzie i w Kilonii oraz uzgodnienie kroków zapobiegających wypadkom na morzu. Omawiano też zagadnienia związane ze współpracą w sferze wojskowo-naukowej.

5 V — Przebywający w Budapeszcie premier Bawarii Max Streibl (CSU) spotkał się z premierem Węgier Miklósem Nemethem.

6 V — Federalny minister ds. stosunków wewnątrzniemieckich Dorothee Wilms (CDU) powiedziała, że liczba zezwoleń dla obywateli NRD na wyjazd do RFN „zaskakująco wzrosła”.

8 V — Po odbytych posiedzeniu zarządu CDU kanclerz Kohl wypowiedział się

optymistycznie w sprawie zajęcia przez brukselski szczyt NATO zgodnego stanowiska, mającego być odpowiedzią na liczne inicjatywy rozbrojenowe Układu Warszawskiego.

8 V — Rzecznik koncernu *Messerschmitt-Bölkow-Blöhm (MBB)* zdementował informację tygodnika „Der Spiegel”, jakoby *MBB* współpracował przy produkcji rumuńskiej rakiety konwencjonalnej o zasięgu 2 tys. km. Rakieta ta może być wyposażona w głowicę nuklearną. Rzecznik *MBB* powiedział, że jego firma nie utrzymuje „żadnych kontaktów” z Rumunią.

8 V — Agencja *DPA* poinformowała, że Hesja i Socjalistyczna Republika Armenii uzgodniły podpisanie w przyszłym roku umowy partnerskiej. W Erewaniu przebywał w tych dniach wicepremier Hesji Wolfgang Gerhardt (*FDP*), który przeprowadził rozmowy z armeńskim wicepremierem Wanikiem Dajaniem.

10 V — Premier Badenii-Wirtembergii Lothar Späth (*CDU*), przemawiający w Berlinie Zachodnim na dorocznym posiedzeniu Międzynarodowego Instytutu Prasy, mówił o możliwości usunięcia pod pewnymi warunkami wszystkich rakiet krótkiego zasięgu. Späth dodał jednak: „W każdym razie nie chcemy ślepo akceptować propozycji rozbrojeniowych Michała Gorbaczowa. (...) Nikt jednak nie może dziś powiedzieć, czy trzecie rozwiązanie zerowe należy wykluczyć po wsze czasy, czy też uznać je za nieuniknione”.

10 V — Sekretarz generalny Związku Wypędzonych Hartmut Koschyk stwierdził w Bonn, że „rząd federalny musi uczynić wszystko dla przeforsowania należnych praw dla grup narodowościowych, opierając się na prawie do samostanowienia i prawie do stron ojczyźnych”.

11 V — Wiceprzewodnicząca *Bundestagu* Annemarie Renger (*SPD*) zażądała od rządu federalnego „wyraźnego sygnału” w sprawie pomocy ekonomicznej dla Polski. Zdaniem Renger możliwa jest rozsądna regulacja zadłużenia oraz nowe gwarancje kredytowe.

11 V — W wywiadzie dla „Sterna” ambasador radziecki w Bonn Julij Kwiciński ostrzegł, że wprowadzenie do wyposażenia wojsk NATO nowych rakiet typu *Lance* nie będzie uznane przez ZSRR jako modernizacja, lecz jako instalacja nowej kategorii broni. Spowodowałoby to podważenie podstaw układu o raketach średniego zasięgu i innych związanych z tym porozumień.

12 V — Z 24-godzinną wizytą przybył do Bonn Eduard Szewardnadze, który spotkał się następnie z H. Kohlem i H.-D. Genscherem. Głównym celem podróży było przygotowanie czerwcowej wizyty M. Gorbaczowa. Szewardnadze i Genscher podpisali także protokół w sprawie zachodnioniemieckiej pomocy dla nawiedzonych trzęsieniem ziemi obszarów Armenii. Jak poinformowano, RFN dostarczy Armenii bydła oraz zbuduje klinikę ortopedyczną. Wśród tematów rozmów Szewardnadze znalazła się również sytuacja obywateli radzieckich pochodzenia niemieckiego.

12 V — Wiceprzewodniczący Związku Wypędzonych Helmut Sauer (*CDU*) stwierdził, że należy stworzyć *iunctim* między pomocą finansową dla Polski a ustępstwami Warszawy wobec niemieckiej grupy narodowościowej. Informując o swej podróży do Warszawy i na Górny Śląsk, Sauer powiedział, że zarówno premier Rakowski, jak i prymas Glemp zajmują twarde stanowisko w odniesieniu do kwestii zwiększenia uprawnień ludności niemieckiej. Związek Wypędzonych domaga się wprowadzenia nabożeństw w języku niemieckim i poszerzenia możliwości nauki tego języka. Zdaniem Sautera „niemieckiego można w Polsce uczyć się wszędzie, tylko nie tam, gdzie żyją Niemcy”.

13 V — W Stuttgarcie dokonano otwarcia zjazdu Niemców Sudeckich. Przemówienia wygłosili Helmut Kohl i Theo Waigel.

13 V — W wywiadzie dla „Westfälische Zeitung” ambasador radziecki w Bonn Julij Kwiciński powiedział, że Związek Radziecki gotów jest stworzyć dla obywateli radzieckich niemieckiego pochodzenia takie warunki życia, które będą w większym niż dotąd stopniu uwzględniały potrzeby tych obywateli w zakresie kultury, doskonalenia znajomości języka, odbywania praktyk religijnych oraz samorządu. Przy okazji Kwiciński dał wyraz wątpliwościom, czy uprawnienia takie rzeczywiście powstrzymają tych ludzi od składania wniosków wyjazdowych. Ambasador jest zdania, iż główną przyczyną wyjazdów do RFN jest chęć natychmiastowej poprawy własnego standardu życia.

14 V — Wiceprzewodniczący *Bundestagu* Heinz Westphal (*SPD*) oświadczył w Oświecimiu, że nie ma powodu, aby RFN pomogła Polsce w mniejszym zakresie, niż to uczynią Stany Zjednoczone.

14 V — H.-D. Genscher powiedział w programie telewizji ZDF „Bonn direkt”, że niemieckiej polityce zagranicznej uda-

ło się skierować uwagę sojuszu zarówno zachodniego, jak i wschodniego na kluczowe problemy bezpieczeństwa europejskiego. Bonn zwróciło też uwagę świata na przewagę Układu Warszawskiego w dziedzinie rakiet atomowych krótkiego zasięgu. Ostatnie propozycje Michaiła Gorbaczowa stanowią pierwszy krok w kierunku likwidacji tej przewagi.

14 V — Na zlocie Siedmiogrodzkich Sakończyków w Dinkelsbühl sekretarz stanu w federalnym ministerstwie spraw wewnętrznych Horst Waffenschmidt (CDU) oznajmił, że władze w Bonn nie planują wprowadzenia żadnych ograniczeń w przyjmowaniu przemieszczających się.

15 V — Rzecznik senatu zachodniobermberskiego Werner Kolhoff pozytywnie ocenił poczynione przez Genschera i Szewardnadze ustalenia wstępne w zakresie formuły berlińskiej. Według Kolhoffa radziecka gotowość do kompromisu w tej sprawie jest dobrym znakiem, a zakończenie sporu o włączenie miasta do zachodnioniemiecko-radzieckich porozumień byłoby wielkim ułatwieniem dla Berlina.

15 V — Jak pisze „Der Spiegel”, „bońska koalicja nie chce spełnić pierwszego punktu na warszawskiej liście życzeń, czyli udzielić nowych kredytów z pomocą Hermesa w wysokości przeszło 7 miliardów DM, rozłożonych na siedem lat. Realna byłaby kwota 200—300 milionów DM, jak oświadczył jeden z pracowników ministerstwa gospodarki”. Hamburski tygodnik podaje, że Polska winna już jest Republice Federalnej 17,5 miliarda DM, do czego dochodzi jeszcze 2,9 miliardów DM należnych, lecz nie spłaconych rat amortyzacyjnych i odsetek. Łącznie w latach 1989 i 1990 Polska powinna przekazać RFN po 1,2 miliarda DM rocznie, lecz najprawdopodobniej będzie to niemożliwe.

16 V — Przebywający w Paryżu burmistrz Berlina Zachodniego Walter Momper (SPD) stwierdził, że jego miasto może odegrać istotną rolę w dialogu między Wschodem a Zachodem i w procesie zbliżania do siebie obu części Europy.

17-22 V — W RFN przebywał wicepremier i minister rolnictwa Kazimierz Oleśiak. W programie oprócz licznych rozmów w gronie ekspertów w sprawach rolnictwa znalazły się m.in. spotkania z szefem Urzędu Kanclerskiego Rudolfem Seitersem (CDU), ministrem gospodarki Helmutem Haussmannem (FDP) i premierem Badenii-Wirtembergii Lotharem Späthem (CDU). Minister rolnictwa

RFN Ignaz Kiechle (CSU) powiedział w rozmowie z Oleśakiem, że proces reform w Polsce wymaga także wsparcia ekonomicznego ze strony państw zachodnioeuropejskich. Omawiano kwestię pomocy RFN dla Polski w zakresie zdobywania rynków, przetwórstwa produktów rolnych oraz nawiązywania kontaktów ze Wspólnotą Gospodarczą.

17 V — Szef frakcji parlamentarnej CDU/CSU w Bundestagu Alfred Dregger (CDU) podał ostrej krytyce ostrzeżenie min. Szewardnadze, że gdyby państwa NATO zastąpiły rakiety Lance nową bronią o większym zasięgu, to Związek Radziecki zmuszony byłby zastąpić rakiety SS-23 nowym systemem broni lub zrezygnować z ich demontażu. Dregger powiedział, że „takie ostrzeżenia należy odrzucać w sposób nie budzący wątpliwości”.

17 V — Deputowani do Bundestagu z ramienia SPD, Ulrike Ackermann i Gert Weisskirchen, ogłosili apel o finansowe wsparcie kampanii wyborczej Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”.

18 V — Rzecznik frakcji parlamentarnej CDU/CSU Eduard Lintner (CSU) stwierdził, że chrześcijańscy demokraci oczekują jakiegoś gestu ze strony Michaiła Gorbaczowa w kwestii niemieckiej w trakcie wizyty w RFN.

18 V — Na zaproszenie dziennika „Die Welt” do RFN przybyła 12-osobowa grupa żołnierzy radzieckich. Delegacja ta odbyła następnie szereg spotkań z żołnierzami Bundeswehry.

19 V — Burmistrz Berlina Zachodniego W. Momper wezwał Związek Radziecki do uznania przynależności tego miasta do RFN, co wpłynęłoby pozytywnie na rozwój stosunków zachodnioniemiecko-radzieckich.

19 V — Agencja DPA podała, że Nadrenia-Westfalia i Rosyjska FSRR uzgodniły program regularnej wymiany młodzieży szkolnej i nauczycieli.

19 V — W wywiadzie dla „Frankfurter Allgemeine Magazin” prof. Daniel Bell stwierdził m.in., że wielce prawdopodobne jest daleko idące zbliżenie niemiecko-radzieckie. „Związek Radziecki odniósłby ogromne korzyści technologiczne, a dla Niemiec otworzyłby się ogromny rynek zbytu, nie mówiąc o korzyściach surowcowych. Oznaczałoby to koniec NATO”. Bell, autor *Końca ideologii i Spoleczeństwa postindustrialnego* sugeruje jednocześnie możliwość zjednoczenia Niemiec pod znakiem zbliżenia z ZSRR.

20 V — Przewodniczący frakcji parlamentarnej FDP Wolfgang Mischnick po-

wiedział, że wraz z postępami procesów reformatorskich w ZSRR i innych krajach Układu Warszawskiego wzrosnie presja na kierownictwo SED na rzecz pójścia w kierunku demokratyzacji.

21 V — Kanclerz Kohl zaapelował do M. Gorbaczowa o skonkretyzowanie swych propozycji rozbrojeniowych.

21 V — Ministrowie spraw zagranicznych Włoch i FRN Giulio Andreotti i H.-D. Genscher podkreślili we wspólnym oświadczeniu, przyjętym na zakończenie nieoficjalnego pobytu zachodnioniemieckiego polityka w Rzymie, że obydwa kraje dostrzegają potrzebę udzielenia Polsce pomocy. W oświadczeniu wskazuje się na wspólną wolę obu stron „poparcia polskiej polityki reform poprzez wyrozumiałe podejście w kwestiach finansowych, również w ramach Klubu Paryskiego”.

21 V — W wywiadzie dla rozgłośni heskiej doradca kanclerza ds. polityki zagranicznej Horst Teltschik powiedział, że kanclerz Kohl zaproponował już stronie polskiej termin wizyty w Warszawie i czeka obecnie na ustosunkowanie się do tej propozycji.

22 V — Na zaproszenie ambasady RFN przybył do Polski b. prezydent Republiki Federalnej, honorowy przewodniczący FDP Walter Scheel. Polityk przyjęty został w następnych dniach przez Wojciecha Jaruzelskiego i Mieczysława F. Rakowskiego, a także wygłosił odczyt w Uniwersytecie Warszawskim.

22 V — W Düsseldorfie odbyło się spotkanie działacza NSZZ „Solidarność” Bogdana Lisa z przewodniczącym zachodnioniemieckiej centrali związkowej DGB Ernstem Breitem.

22 V — Federalne ministerstwo badań naukowych poinformowało, że strona radziecka zażądała sumy w wysokości 21 milionów DM za uczestnictwo zachodnioniemieckiego astronauty w przewidzianym na 1991 r. locie radzieckiej stacji kosmicznej *Mir*.

23 V — Premier M. F. Rakowski przyjął zachodnioniemieckiego działacza społecznego, b. wieloletniego prezydenta Instytutu Goethego, Klause von Bismarcka. Przedmiotem rozmowy były perspektywy współpracy kulturalnej.

23 V — Przewodniczący Związku Niemieckich Ogrodników powiedział, że zatrudnianie Polaków przy winobraniu służy poprzez wzajemne poznanie się sprawie zbliżenia obu narodów.

24 V — Przemawiając z okazji 40. rocznicy wejścia w życie konstytucji RFN prezydent federalny Richard von Weizsäcker stwierdził, iż „zapierające dech”

procesy przemian w Europie Wschodniej stanowią „prawdziwie historyczną szansę dokonania zmiany, która przybliży nas do uporządkowanego pokoju w Europie”. Zachód powinien tu zdecydowanie wnieść własny wkład, gdyż „historia z reguły nie ponawia swoich ofert”. Zachód stoi obecnie w obliczu wielkiej próby: „Zmiany po tamtej stronie wymagają nowego myślenia także u nas”.

24 V — Przewodniczący SPD Hans-Jochen Vogel w oświadczeniu ogłoszonym na łamach biuletynu parlamentarnego swej partii dał wyraz głębokiemu rozczarowaniu i niezadowoleniu z powodu przeciągających się rozmów RFN-Polska, które mają doprowadzić do wizyty Helmuta Kohla w Warszawie.

25 V — Podczas kolejnego, siódmego od 1983 r. spotkania H.-J. Vogla z Erichem Honeckerem, które odbyło się w rezydencji nad jeziorem Werbellin a obaj politycy omawiali sprawy związane z rozbrojeniem i bezpieczeństwem europejskim. Wiele uwagi poświęcono także kwestiom stosunków między obydwojma państwami niemieckimi.

28 V — FDP jest zdania, że nadszedł już czas na rozwiązanie sprawy zadłużenia Polski na Zachodzie. Uregulowanie tej kwestii będzie mogło zapewnić Polsce wymagany margines swobody ruchów na płaszczyźnie ekonomicznej. Odpowiedni wniosek w tej sprawie uchwalili zgromadzeni w Kolonii delegaci na zjazd partii wolnych demokratów. Zapelowano do rządu federalnego o udzielenie Polsce w miarę istniejących możliwości pomocy finansowej.

28 V — Na łamach „Welt am Sonntag” ogłoszono program współpracy Armii Radzieckiej i *Bundeswehry* w ramach budowy środków zaufania. Program przewiduje częste wymiany delegacji, wizyty okrętów wojennych, wymianę wykładowców akademii wojskowych itp.

28 V — Minister ds. stosunków wewnątrzniemieckich D. Wilms wystąpiła na rzecz traktowania przesiedleńców z Europy Wschodniej tak samo, jak przesiedleńców z NRD.

29 V — Minister badań naukowych RFN Heinz Riesenhuber (CDU) na zakończenie 6-dniowej wizyty w NRD wskazał na „wspólną odpowiedzialność” obu państw niemieckich za bezpieczeństwo siłowni atomowych i ochronę środowiska.

29 V — W stolicy Czechosłowacji rozpoczęły się obrady z udziałem ministrów ochrony środowiska niektórych państw europejskich. Stronę zachodnioniemiecką reprezentował federalny minister ochrony środowiska Klaus Töpfer (CDU).

29 V — Hamburski tygodnik „Der Spiegel” opublikował tekst wywiadu z premierem M. F. Rakowskim.

Czerwiec

1 VI — W dzień po zakończeniu wizyty w RFN prezydenta Georga Buscha kanclerz Kohl przedłożył *Bundestagowi* ocenę perspektyw procesu rozbrojeniowego i stosunków RFN z państwami Układu Warszawskiego, a zwłaszcza ze Związkiem Radzieckim i Polską. Kohl stwierdził, że w rozmowach z prezydentem osiągnięto zgodność poglądów w ocenie sytuacji w państwach socjalistycznych: ciężar reform powinien być poniesiony przede wszystkim przez poszczególne kraje, a Zachód może jedynie wspomagać takie przemiany.

1 VI — W Moskwie odbywały się radziecko-zachodniemieckie rozmowy gospodarcze. Członek zarządu *Deutsche Bank* Alfred Herrhausen został przyjęty przez członka Biura Politycznego KC KPZR Aleksandra Jakowlewa i przeprowadził rozmowy z wicepremierem Iwanem Siłajewem, będącym jednocześnie przewodniczącym radzieckiej delegacji w mieszanej komisji gospodarczej RFN-ZSRR.

1 VI — Przedstawiciele RFN i ZSRR parafowali w Moskwie cztery porozumienia dotyczące współpracy kulturalnej oraz dodatkową umowę w sprawie kształcenia w Republice Federalnej radzieckich menedżerów. Podpisanie umów nastąpi w trakcie wizyty M. Gorbaczowa w RFN. Według strony zachodniemieckiej parafowane porozumienia przewidują utworzenie w Moskwie niemieckiego ośrodka kultury oraz instytutu radzieckiego w Stuttgarcie.

1 VI — Biuro prasowe FDP opublikowało komunikat informujący o przyjęciu przez przewodniczącego partii O. Lambsdorffa członka Biura Politycznego Komitetu Centralnego Węgierskiej Socjalistycznej Partii Robotniczej, ministra stanu Imre Pozsgaya. Węgierski polityk uczestniczył w seminarium Fundacji Konrada Adenauera. Pozsgay przyjęty został także przez kanclerza Kohla, przewodniczącą *Bundestagu* Ritę Süßmuth i przewodniczącego SPD Hansa-Jochena Vogla. Głównymi tematami rozmów były stosunki dwustronne oraz aktualna sytuacja na Węgrzech.

2 VI — W Moskwie eksperci radzieccy i zachodniemieccy parafowali sześciostronicową deklarację polityczną, której tekst podany zostanie do publicznej wia-

domości podczas wizyty Michaiła Gorbaczowa w RFN.

5 VI — Tygodnik „Der Spiegel” zamieścił obszerny artykuł znanego eksperta ds. niemieckich KC KPZR Nikołaja Portugalowa. Radziecki autor porównuje „przełom w stosunkach radziecko-niemieckich do przechodzenia w nową epokę geologiczną”. We fragmencie dotyczącym zjednoczenia Niemiec Portugalow pisze: „W obliczu historii sprawy te pozostają otwarte. Historię jednak tworzą ludzie. Od ich politycznego działania zależy, jak będzie kształtowała się ta historia”.

5 VI — Rzecznik federalnego urzędu meldunkowego w Kilonii poinformował, że w ciągu pierwszych pięciu miesięcy br. przybyło do RFN 121 619 przesiedleńców. Dla porównania podano, że w całym 1988 r. przesiedliło się do Republiki Federalnej ok. 200 tys. osób z Polski, Związku Radzieckiego i innych krajów Europy Wschodniej. We Friedlandzie oraz w pobliskich obozach zarejestrowano w ub. tygodniu 3 242 przesiedleńców. Większość z nich pochodziła z Polski. 313 osób wydalono już z granic RFN, gdyż ludzie ci nie byli w stanie wykazać się niemieckim pochodzeniem.

6 VI — Zarząd frakcji parlamentarnej partii Zielonych w specjalnym oświadczeniu złożył NSZZ „Solidarność” gratulacje z okazji „fantastycznego wyniku wyborczego”. W oświadczeniu stwierdza się ponadto, iż „jeszcze przed przybyciem Gorbaczowa do Bonn musi wreszcie dojść do przełomu w stosunkach niemiecko-polskich, by zapobiec fatalnemu wrażeniu, że rząd federalny znów uprawia politykę Rapallo”.

6 VI — Rzecznik rządu federalnego Hans Klein oświadczył, że kanclerz Kohl określił wyniki wyborów w Polsce jako „niezwykły sukces na drodze służącej procesowi uzdrowienia Polski”.

6 VI — Min. H.-D. Genscher w wypowiedzi dla rozgłośni *Deutschlandfunk* uznał wyniki wyborów w Polsce za potwierdzenie założeń, że opłaca się popierać kraje stawiające na reformy. Genscher potwierdził swe stanowisko, iż „właśnie rok 1989 szczególnie nadaje się na solidarne poparcie polskiej drogi do demokracji, drogi, której przeciw od dawna towarzyszyły nasze nadzieje i oczekiwania”. Minister powiedział, że zarówno kanclerz, jak i prezydent udadzą się w tym roku do Polski.

6 VI — Wiceprzewodniczący frakcji parlamentarnej SPD Horst Ehmke ustosunkowując się do wyników wyborów w Polsce powiedział, że „w tej sytuacji

jest szczególnie istotne, aby Zachód, z RFN na czele, w bardziej przekonująco sposób wsparł polskie reformy”

7 VI — W wywiadzie dla dziennika „Bild Zeitung” kanclerz Kohl ostrzegł, że zainicjowane przez Michaiła Gorbaczowa reformy mogą jeszcze doznać druzgocącego fiaska.

7 VI — Federalny minister obrony Gerhard Stoltenberg (CDU) powiedział dziennikarzom radzieckim, iż wizyta Michaiła Gorbaczowa w RFN przyczyni się do wytworzenia takiej sytuacji, w której struktura wszystkich sił zbrojnych będzie miała jednoznacznie defensywny charakter.

7 VI — W Moskwie poinformowano, że pierwsza grupa 78 radzieckich inwalidów z Afganistanu udała się na leczenie do RFN, gdzie w jednej z klinik zostanie wyposażona w niezbędne protezy utraconych kończyn.

8 VI — W Saarbrücken zakończyło się spotkanie przedstawicieli SPD i SED. Członek Biura Politycznego SED Egon Krenz przeprowadził rozmowy z wiceprzewodniczącym SPD i premierem Saary Oskarem Lafontainem. Polityk z NRD podkreślił konieczność „egzystencji dwóch suwerennych, niezależnych państw niemieckich”, opowiadając się jednocześnie za intensyfikacją wzajemnych stosunków gospodarczych, naukowych i w zakresie ochrony środowiska naturalnego. O. Lafontaine poddał krytyce stanowisko NRD w niektórych sprawach, m.in. wobec wydarzeń w Pekinie. Mimo tej krytyki E. Krenz określił rozmowy jako „przyjemne i konstruktywne”.

8 VI — Min. H.-D. Genscher jeszcze raz podkreślił centralne znaczenie stosunków zachodnioniemiecko-radzieckich dla rozwoju sytuacji w Europie.

8 VI — Minister ds. stosunków wewnątrzniemieckich D. Wilms stwierdziła w wywiadzie dla rozgłośni *Deutschlandfunk*, że nie spodziewa się, aby w wyniku wizyty M. Gorbaczowa w RFN Związek Radziecki zajął odmiennie niż dotychczas stanowisko w kwestii zjednoczenia Niemiec. Minister Wilms przebywała wraz z grupą ok. 60 ambasadorów niektórych państw na granicy z NRD w pobliżu Lubeki. Wyjazd ten zorganizowano w celu uzmysłowienia dyplomatom stanu nienormalności, panującego na granicy między obydwojoma państwami niemieckimi.

8 VI — Przewodniczący Komisji Wschodniej Niemieckiej Gospodarki Otto Wolf von Amerongen powiedział w wywiadzie dla „Kölnische/Bonner Rundschau”, że wizyta Gorbaczowa stworzy przede

wszystkim psychologiczną inspirację dla dalszego rozwoju wzajemnych stosunków gospodarczych. Amerongen ostrzegł jednocześnie przed żywieniem nadziei, iż jeszcze w tym roku uda się szybko osiągnąć duże sukcesy na tym polu. Radziecka oferta towarowa jest w dalszym ciągu zbyt jednostronna.

8 VI — We Frankfurcie n. Menem Stowarzyszenie Wydawców Niemieckich ogłosiło, iż laureatem tegorocznej nagrody pokojowej tej organizacji został znany czechosłowacki dramaturg zaangażowany w obronę praw człowieka, Vaclav Havel. Nagroda ma zostać wręczona 15 października br., na zakończenie jesiennych Targów Książki we Frankfurcie n. Menem.

9 VI — Podczas krótkiej wizyty w stolicy Węgier minister spraw zagranicznych H.-D. Genscher przeprowadził rozmowy z czołowymi politykami tego kraju, w tym z K. Grosztem. Min. Genscher wziął udział w uroczystości otwarcia budapesztańskiego biura zachodnioniemieckiego Fundacji im. Friedricha Naumanna.

9 VI — W wywiadzie dla rozgłośni *Deutschlandfunk* radziecki ekspert Nikołaj Portugalow ostrzegł, że nie należy mieć zbyt wysokich wyobrażeń na temat wyników wizyty Michaiła Gorbaczowa w RFN. W szczególności odnosi się to do kwestii podziału Niemiec.

10 V — Przewodniczący FDP O. Lambsdorff, odpowiadając na pytanie przedstawiciela miesięcznika „Capital”, czy należy w najbliższym czasie oczekiwać miliardowych transakcji ze Związkiem Radzieckim, powiedział: „Szanse na transakcje nie są uzależnione od wizyty sekretarza generalnego. W ostatnich tygodniach i miesiącach niektóre firmy odnotowały korzystne transakcje. Nie przewiduję szwackę w najbliższym czasie jakiegóż spektakularnej zwwyżki obrotów w handlu”.

11 VI — Przewodniczący frakcji parlamentarnej CDU/CSU w Bundestagu Alfred Dregger (CDU) podkreślił, że „sprawa przewyciężenia podziału Berlina i Niemiec będzie stanowić tło każdego spotkania” z politykami radzieckimi, gdyż „klucz do rozwiązania problemu niemieckiego nadal znajduje się w Moskwie”. W podobny sposób wypowiedzieli się tego samego dnia przewodniczący CSU Theo Waigel i sekretarz generalny Związku Wypędzonych (BdV) Hartmut Koschyk.

11 VI — Tygodnik „Litieraturnaja Gazeta” opublikował wywiad z kanclerzem Kohlem.

11 VI — Sekretarz generalny CDU Heiner Geissler powiedział, że jego partia oczekuje od Związku Radzieckiego zredukowania przewagi militarnej oraz pełnego przestrzegania praw człowieka, włącznie z przyznaniem Niemcom prawa do samostanowienia.

11 VI — Ekspert ds. niemieckich KC KPZR N. Portugalow oznajmił na konferencji prasowej w Bonn, że Związek Radziecki gotów jest wyjść naprzeciw niemieckim interesom bezpieczeństwa niezależnie od rozwoju stosunków na linii Moskwa-Waszyngton. Portugalow powiedział, że wspólny dokument końcowy, jaki zostanie podpisany podczas wizyty Gorbaczowa w RFN, przewiduje włączenie Berlina Zachodniego do stosunków zachodnioniemiecko-radzieckich. Portugalow dodał, że Berlin Zachodni może być reprezentowany przez RFN na arenie międzynarodowej.

11 V — Dyrektor Instytutu Stanów Zjednoczonych i Kanady Akademii Nauk ZSRR Georgij Arbatow powiedział, że uważa podział Europy za coś nienaturalnego, dodając jednocześnie, że „same Niemcy powinny zdecydować o swym politycznym statusie. (...) Nie będziemy pod tym względem wywierali żadnych zakulisowych presji”.

11 VI — Rzecznik radzieckiego MSZ Gienadij Gierasimow zaprotestował przeciwko porównywaniu obecnych stosunków Bonn-Moskwa ze współpracą niemiecko-radziecką po podpisaniu paktu Ribbentrop-Mołotow: „Trzy rzeczy zmieniły się od tego czasu Po pierwsze, zmienił się Związek Radziecki, po drugie, zmieniły się Niemcy, po trzecie, zmienił się świat”.

11 VI — Na zaproszenie Komitetu Obywatelskiego „Solidarności” do Warszawy przybył Hans Koschnick, przewodniczący komisji ds. międzynarodowych SPD.

11 VI — W przeddzień wizyty M. Gorbaczowa w RFN Erich Honecker odrzucił apel prezydenta George'a Busha o zburzenie muru berlińskiego. Zdaniem wschodnioniemieckiego przywódcy mur nadal spełnia swą rolę. Honecker stwierdził jednak, że żołnierze enerdownicy otrzymali rozkaz strzelania na granicy jedynie w samoobronie lub do dezertorów z armii NRD.

12-15 VI — Z oficjalną wizytą przebywał w RFN szef partii i państwa radzieckiego Michaił Gorbaczow. Była to pierwsza wizyta Gorbaczowa w tym kraju w charakterze sekretarza generalnego KPZR. W skład delegacji radzieckiej wchodził także m.in. min. Eduard Szewardnadze, sekretarz KC KPZR Alek-

sandr Jakowlew, wicepremier Iwan Siłajew, ambasador Julij Kwiciński, ekspert ds. zagranicznych Wadim Zagladin i ds. wojskowych marszałek Siergiej Achromiejew. W celu uzyskania możliwości pełniejszego śledzenia rozwoju sytuacji w Związku Radzieckim, a zwłaszcza przebiegu wydarzeń w Uzbekistanie, Gorbaczow zamieszkał w rezydencji radzieckiego ambasadora w Bonn i poważnie ograniczył program swego pobytu w RFN. Owacyjnie witany przez społeczeństwo zachodnioniemieckie radziecki gość przebywał w Bonn, Kolonii, Stuttgarcie i Dortmundzie. Gorbaczow odbył trzy rundy rozmów z kanclerzem Kohlem, spotkał się też z prezydentem Richardem von Weizsäckerem, Ritą Süßmuth, Lotharem Späthem oraz politykami FDP i SPD i przedstawicielami związków zawodowych. Równolegle trwały rozmowy polityczne między ministrami Szewardnadze i Genscherem oraz między A. Jakowlewem i H. Geisslerem, a także rozmowy gospodarcze. Z przemysłowcami zachodnioniemieckimi spotkał się również M. Gorbaczow. Podpisano 11 układów i porozumień: o popieraniu i wzajemnej ochronie wkładów kapitałowych, o pogłębianiu współpracy w szkoleniu fachowców i menedżerów, o współpracy w dziedzinie nauki i szkolnictwa wyższego, o wymianie uczniów i nauczycieli w ramach partnerstwa szkół, o wymianie młodzieży, o popieraniu dokształcania techników w zakresie bezpieczeństwa pracy i rehabilitacji inwalidów, o zwalczaniu narkomanii i handlu narkotykami, o utworzeniu „gorącej linii” między Moskwą a Bonn, o utworzeniu instytutów kultury, o zwrocie materiałów archiwalnych Bremy, Hamburga i Lubeki oraz Tallina, o obowiązku wymiany informacji w przypadku awarii elektrowni jądrowych. Gorbaczow i Kohl złożyli też podpisy pod przygotowaną od blisko pół roku „Wspólną deklaracją”. Szeroko komentowany dokument głosi m.in.: „Trzeba zagwarantować wszystkim narodom i państwom prawo swobodnego decydowania o własnym losie i suwerenne go kształtowania wzajemnych stosunków na gruncie prawa międzynarodowego”. Za podstawowy element współpracy i pokoju uznano „bezwzględne poszanowanie integralności terytorialnej i bezpieczeństwa każdego państwa” oraz „prawo każdego do nieskrępowanego wybierania własnego systemu społecznego i politycznego”. Sformułowania te stały się podstawą rozbieżnych interpretacji w prasie międzynarodowej.

12 VI — Dziennik „Handellsblatt” za-

mieścił wywiad z premierem radzieckim Nikołajem Ryzkowem. Radziecki polityk opowiedział się za maksymalnym rozbudowaniem zachodnioniemiecko-radzieckich przedsiębiorstw mieszanych (*joint ventures*).

14 VI Gazeta „Neues Deutschland” relacjonując w bardzo zwiezły sposób przebieg wizyty M. Gorbaczowa w RFN skrytykowała ton przemówienia kanclerza Kohla. Kanclerz stwierdził, że podział Niemiec jest „otwartą raną”.

15 VI — Minister gospodarki RFN Helmut Haussmann (FDP) stwierdził w wywiadzie dla rozgłośni *Deutschlandfunk*, że uważa RFN i Związek Radziecki za idealnych partnerów w dziedzinie gospodarczej.

16 VI — Kanclerz Kohl złożył na forum *Bundestagu* oświadczenie rządowe poświęcone wynikom wizyty M. Gorbaczowa w RFN. Za najważniejszy rezultat wizyty kanclerz uznał podpisanie wspólnego oświadczenia, podkreślając, że jest to dokument daleko wybiegający poza ramy stosunków dwustronnych. Jednocześnie Kohl podkreślił, iż dał Gorbaczowowi jasno do zrozumienia, że dynamiczny rozwój stosunków zachodnioniemiecko-radzieckich jest nie do pomyślenia bez rozwiązania spornych spraw związanych z Berlinem. Kanclerz skrytykował też słowa ministra oświaty NRD Margot Honecker, która wezwała młodzież do obrony — gdy zajdzie taka potrzeba — socjalizmu nawet z bronią w ręku.

16 VI — Alfred Dregger powiedział przed mikrofonem rozgłośni *Deutschlandfunk*: „Przygotowania do wizyty kanclerza w Polsce są w toku. Powinniśmy jednak, moim zdaniem, udzielić w Polsce poparcia nowym ludziom, a nie tym, którzy odchodzą”.

17 VI — Na uroczystym posiedzeniu *Bundestagu* z okazji rocznicy wydarzeń w NRD w 1953 r. Erhard Eppler (SPD) stwierdził, że sąsiadom RFN należy wyjaśnić, iż pragnienie przywrócenia jedności Niemiec oznacza chęć budowy nowej przyszłości, a nie restaurowania przeszłości.

19 VI — W stolicy NRD doszło do kolejnego spotkania nadburmistrza Berlina Zachodniego Waltera Mompera z Erichem Honeckerem.

19 VI — Rzecznik zachodniobierlińskiej Listy Alternatywnej oświadczył, że jego ugrupowanie nawiązało kontakty z SED, a w maju i czerwcu dochodziło do spotkań między przedstawicielami SED i Listy Alternatywnej.

19 VI „Der Spiegel” opublikował wywiad z Lechem Wałęsą.

20 VI — W wywiadzie opublikowanym przez „Süddeutsche Zeitung” min. Genscher dał wyraz swemu przekonaniu, że kierownictwo NRD przejdzie czy później dojdzie do wniosku, iż polityka reform jest nieunikniona. Minister opowiedział się także za finansowym wsparciem reformatorów w bloku wschodnim.

20 VI — Senat Berlina Zachodniego zwrócił się do rządu federalnego z apelem o nawiązanie kontaktu z Warszawą w sprawie ukrócenia nielegalnego handlu żywnością przez turystów z Polski. Władze zachodniobierlińskie miały na myśli ściślejsze kontrole graniczne.

21 VI — Na terenie b. obozu koncentracyjnego w Dachau rozpoczęły się wspólne polsko-zachodnioniemieckie uroczystości religijne upamiętniające 50. rocznicę napaści hitlerowskiej na Polskę. Grupa polskich biskupów przewodniczył biskup wrocławski Henryk Muszyński. Uroczystą mszę celebrowali biskupi Kazimierz Majański ze Szczecina i Henryk Muszyński oraz arcybiskup Monachium Friedrich Wetter i przewodniczący episkopatu zachodnioniemieckiego, arcybiskup Moguncji Karl Lehmann.

22 VI — Podczas spotkania w Paryżu kanclerz Kohl i prezydent Francji François Mitterrand omówili m.in. zagadnienia związane z polityką wobec krajów socjalistycznych, w tym wobec Polski. Kanclerz Kohl poinformował prezydenta Mitterranda o przebiegu i wynikach wizyty w RFN Michaiła Gorbaczowa.

22 VI — Podczas debaty w *Bundestagu* partie koalicji rządowej odrzuciły wniosek SPD, by do wspólnej rezolucji w kwestii niemieckiej włączyć *passus* z komunikatu, jaki przyjęto po spotkaniu Honecker-Kohl w Moskwie w 1985 r. („Nienaruszalność granic i poszanowanie integralności terytorialnej oraz suwerenności wszystkich państw w Europie w ich obecnych granicach stanowi podstawowy warunek pokoju”).

22 VI — We wspólnej rezolucji wszystkich czterech frakcji *Bundestagu* oceniono rozwój sytuacji na Węgrzech jako ważny wkład w proces zbliżenia między Wschodem a Zachodem. Jednocześnie zobowiązano rząd federalny do poparcia starań Budapesztu o nawiązanie szerszych kontaktów z EWG.

22 VI — Występujący na konferencji prasowej z okazji zorganizowanego w Budapeszcie posiedzenia Europejskiej Unii Demokratycznej wiceprzewodniczący Unii, zachodnioniemiecki polityk Bernard Vo-

gel (CDU) wezwał państwa zachodnio-europejskie do gospodarczego wsparcia reformatorskich wysiłków Węgier.

22 VI — Jak podaje *Agence France Presse*, rzecznik zachodnioniemieckiego Ministerstwa Finansów oświadczył, że RFN jest gotowa zrezygnować ze zwrotu udzielonej Polsce w 1975 r. pożyczki w wysokości jednego miliarda DM. Rzecznik dodał, iż RFN zaproponowała Polsce, by sumę tę, zamienioną na złotówki, przeznaczyć na utworzenie polskiej fundacji wspierającej proces porozumienia między Polakami a Niemcami.

24 VI — Na zgromadzeniu Niemców Wschodnich i Środkowych CDU/CSU sekretarz generalny CDU Heiner Geissler oświadczył, że „Niemcy nadal istnieją jako całość pod względem prawnomiędzynarodowym w granicach z 1937”. Geissler powiedział także: „Chcę, by Ślązacy mogli wrócić do swej ojczyzny”, aczkolwiek można to osiągnąć tylko za przzwoleniem sąsiadów. „Nie chodzi o przesuwanie granic, lecz o ich przezwyżnienie”.

24 VI — Warszawska „Polityka” opublikowała materiał zatytułowany „Niemcy u nas... są!”

24 VI — W Ebenhausen (Bawaria) zakończyło się zwołane z inicjatywy ministrów Hansa-Dietricha Genschera i Tadeusza Olechowskiego seminarium na temat doktryn wojskowych, strategii militarnych i bezpieczeństwa. Wśród uczestników znaleźli się: szef sztabu Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego gen. W. Łobow i dyrektor Agencji Stanów Zjednoczonych ds. Kontroli Zbrojeń amb. R. Lehmann. Obecny był min. H.-D. Genscher.

26 VI — W Bonn odbyła się kolejna runda rokowań między Ernestem Kuczą a Horstem Teltschikiem. Według rozgłośni *Deutschlandfunk* jedną z przyczyn przeciągania się rozmów jest niepewność co do kierunku rozwoju sytuacji wewnętrznej w Polsce.

27 VI — W imieniu wspólnej grupy roboczej SPD i PZPR Horst Ehmke i Ryszard Wojna przedstawili na konferencji prasowej w Bonn dokument o tzw. środkach budowy zaufania na Morzu Bałtyckim.

27 VI — W opublikowanym przez tygodnik „Der Spiegel” wywiadzie przewodniczący CSU Theo Waigel stwierdził: „Układy Wschodnie są *modus vivendi*. Nie przesadzają one układu pokojowego. Nie są układami o uznaniu granic, lecz o wyrzuczeniu się siły”.

27 VI — Wiceprzewodniczący FDP Ger-

hart Baum wezwał władze federalne do rozszerzenia oferty finansowej wobec Polski.

27 VI — Na posiedzeniu Rady Partijnej SPD w Bonn postanowiono zdystansować się od „formalnych partnerstw między poszczególnymi organizacjami socjaldemokratów i ich odpowiednikami w SED”. Przewodniczący Rady Norbert Gansel wskazał w tym kontekście na rozdźwięki między obu partiami w wielu zasadniczych kwestiach, a ostatnio m.in. wobec oceny wydarzeń w Chinach. Gansel napiętnował też uniemożliwianie zachodnioniemieckim socjaldemokratom nawiązywania kontaktów z ugrupowaniami opozycyjnymi w NRD.

28 VI — Boński dziennik „General Anzeiger” pisze, że szanse podróży Kohla do Warszawy w lipcu tego roku równają się zeru. „Ze strony polskiej wymienia się obecnie, jako najwcześniejszy, termin wrześniowy”.

28 VI — Przewodniczący Komisji Zagranicznej *Bundestagu* Hans Stercken (CDU) w wywiadzie dla „Neue Presse” obarczył władze polskie odpowiedzialnością za ponowne odroczenie (w siódmej turze rozmów Teltschik-Kucza) porozumienia w sprawie kredytów. Natomiast rzecznik CDU/CSU ds. polityki zagranicznej Michaela Geiger (CDU) powiedziała w wypowiedzi dla rozgłośni *Deutschlandfunk*, iż „chodzi o pieniądze zachodnioniemieckich podatników”, a zatem trzeba dokładnie rozważyć, „jak należy wydawać te sumy w sposób odpowiedzialny”.

29 VI — Przebywający w Bonn bułgarski minister spraw zagranicznych Peter Mladenow spotkał się z min. Genscherem. Mladenow zaprosił Genschera i przewodniczącego FDP Lambsdorffa do złożenia wizyty w Bułgarii. Władze bułgarskie zaprosiły także do swego kraju dziennikarzy i parlamentarzystów zachodnioniemieckich celem zbadania sytuacji, w jakiej mieszka w Bułgarii ludność pochodzenia tureckiego.

29 VI — Prezydent federalny Richard von Weizsäcker stwierdził w dyskusji telewizyjnej z udziałem dziennikarzy, iż pokojowy rozwój Europy wymaga, aby stosunki między RFN a Polską były owocne. Weizsäcker powiedział, że gotów jest pojechać do Polski, ale dopiero po uprzednim wynegocjowaniu porozumienia międzyrządowego. Prezydent zakłada, iż 1 września będzie obecny na roczystym posiedzeniu *Bundestagu*.

30 VI — Przewodniczący frakcji parlamentarnej CDU/CSU w *Bundestagu* Alfred Dregger opowiedział się za wspólną polityką wschodnią państw EWG.

Lipiec

1 VII — Volker Rühle (CDU) wskazała na centralną funkcję RFN w realizacji programu zachodniej pomocy gospodarczej dla Polski. Zdaniem chadeckiego polityka bez udziału Bonn nie może być mowy o skutecznym wspieraniu przez Zachód polskiej ekonomiki. Rühle opowiedział się za tym, aby na zbliżającym się paryskim szczycie gospodarczym kraje EWG oraz Stany Zjednoczone opracowały zasady umożliwiające koordynowanie pomocy dla Polski.

1 VII — Wiceprzewodniczący frakcji SPD w Bundestagu, Karsten Voigt, oświadczył iż jest „sygnałem alarmującym” to, że „najpierw kanclerz faktycznie blokuje podróż prezydenta (do Polski) i z kolei sam nie jedzie”, ponieważ nie jest gotów do podjęcia niezbędnych decyzji politycznych i finansowych.

1 VII — Doradca kanclerza Horst Teltschik powiedział, że wizyta H. Kohla w Polsce będzie mogła mieć miejsce dopiero jesienią br.

2 VII — Występujący jako główny mówca na imprezie ziomkostwa śląskiego w Hanowerze federalny minister finansów i przewodniczący CSU Theo Waigel powiedział, że w procesie jednoczenia Europy RFN powinna utrzymać inicjatywę, gdyż zjednoczenie Niemiec nie zależy od sąsiadów. Waigel stwierdził też, że częścią tego problemu są „Niemcy za Odrą i Nysą”.

2 VII — Zdaniem federalnego ministra spraw zagranicznych Hansa-Dietricha Genschera (FDP) odłożenie wizyty kanclerza Kohla w Polsce nastąpiło w wyniku nierozstrzygnięcia spraw natury merytorycznej, a nie z chęci wyjścia naprzeciw oczekiwaniom „marginesowych ugrupowań skrajnej prawicy”.

3 VII — Rozgłoszonia BBC nadała wywiad z naczelnym dowódcą radzieckich wojsk lądowych, gen. armii Walentinem Warennikowem. Radziecki generał stwierdził, że „ponowne zjednoczenie Niemiec jest sprawą samych Niemców i żadne inne państwo nie powinno się do tego mieszać”. Wywiad z Warennikowem został przeprowadzony po kongresie deputowanych ludowych (25 maja br.) przez b. konserwatywnego ministra Enocha Powella.

3 VII — Reagując na wystąpienie Th. Waigla min. Genscher powiedział w wywiadzie dla rozgłośni DLF, że układ polsko-niemiecki z 1970 r. ma moc wiążącą dla obu stron. Dotyczy to przede wszystkim kwestii terytorialnych.

4 VII — Przebywający z jednodniową wizytą w Berlinie wschodnim nowy szef Urzędu Kanclerskiego Rudolf Seiters spotkał się z ministrem spraw zagranicznych NRD Oskarem Fischerem, a następnie z Erichem Honeckerem. Tematem rozmów było rozszerzenie kontaktów między obywatelami obu państw niemieckich, obowiązkowa wymiana dewiz przy wyjazdach obywateli RFN i mieszkańców Berlina Zachodniego do NRD, problemy ochrony środowiska oraz polityka w sprawie Berlina Zachodniego.

4 VII — Goszczący w Sofii federalny minister ochrony środowiska Klaus Töpfer (CDU) przeprowadził rozmowy ze swym bułgarskim kolegą Petyrem Djułgerowem. Osiągnięto porozumienie w sprawie zwołania konferencji poświęconej oczyszczeniu wód Dunaju. W planowanej konferencji mieliby wziąć udział przedstawiciele RFN, Austrii, Czechosłowacji, Węgier, Jugosławii, Rumunii, Bułgarii i ZSRR.

4 VII — Radziecki samolot wojskowy MiG-23, lecący bez pilota, który kaptułowal się jeszcze na terenie Polski, naruszył zachodni niemiecką przestrzeń powietrzną. Samolot rozbił się w Belgii.

5 VII — Polityka informacyjna wojskowych władz radzieckich w sprawie awarii i katastrofy samolotu MiG-23 spotkała się z ostrą krytyką rządu federalnego. Min. Genscher przeprowadził m.in. rozmowę z radzieckim *chargé d'affaires*. Bonn zaprotestowało przeciwko naruszeniu przestrzeni powietrznej Republiki Federalnej.

5 VII — Przywódcy Związku Wypędzonych zaatakowali min. Genschera, zarzucając mu zbyt daleko idącą wykładnię układu polsko-niemieckiego z grudnia 1970 r. Głos w tej sprawie zabierali m.in. Helmut Czaja i Hartmut Koschyk.

5 VII — W wywiadzie dla telewizji zachodni niemieckiej kanclerz Kohl dał wyraz pragnieniu podróży do Polski jeszcze w tym roku, pod warunkiem, że zakończą się przedtem rokowania między przedstawicielami RFN i Polski. Kanclerz uznał, że dotychczasowe życzenia finansowe strony polskiej są nie do zaakceptowania. Zdaniem Kohla wizyta jest niemożliwa przed utworzeniem nowego rządu w Warszawie. Jednocześnie kanclerz nie widzi potrzeby wznawiania dyskusji na temat granic, gdyż „składane w tej sprawie oświadczenia są przecieć całkiem jasne. Nic nie zmienia się pod tym względem. Również w Polsce nikt nie musi obawiać się, że my, Niemcy, jesteśmy odwetowcami”.

6 VII — Prawie dwa lata po zawarciu między RFN i NRD układu o ochronie środowiska ministrowie obu państw Klaus Töpfer i Hans Reichelt podpisali w Bonn porozumienie dotyczące sześciu pierwszych projektów w sprawie oczyszczania wody i powietrza w NRD, opiekujące na sumę 300 milionów DM.

6 VII — Do RFN przybyła delegacja „Solidarności” na czele z przewodniczącym Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego prof. B. Geremkiem. Członkowie delegacji zostali przyjęci przez kanclerza Kohla. Przeprowadzili też szereg rozmów, m.in. z H.-D. Genscherem, R. Süßmuthem, min. gospodarki H. Haussmannem oraz politykami socjaldemokratycznej opozycji i przywódcami zachodniemieckich związków zawodowych.

6 VII — Min. H.-D. Genscher bardzo wysoko ocenił przemówienie wygłoszone przez Michaiła Gorbaczowa na forum Rady Europy, określając je „deklaracją wiary w Europę”

8 VII — Th. Waigel potwierdził, że z prawnomiędzynarodowego punktu widzenia Niemcy nadal istnieją w granicach z 1937 r. Szef CSU powiedział, że swoje krytykowane obecnie przemówienie wygłosiłby jeszcze raz w tej samej formie. Tymczasem Karsten Voigt (SPD) poddał ostrej krytyce wystąpienia Waigla w sprawie granic jako „szkodzące interesom Republiki Federalnej”. Także Anke Fuchs (SPD) w podobny sposób odniosła się do wypowiedzi Waigla, wzywając kanclerza Kohla do zdecydowanego odcięcia się od treści przemówienia bawarskiego polityka.

9 VII — Przewodniczący FDP Otto Lambsdorff wystąpił przeciwko próbom podważania trwałości granicy polsko-niemieckiej. W wywiadzie dla rozgłośni *Deutschlandfunk* Lambsdorff powiedział, że przemówienie Waigla oznacza nieliczenie się z realiami.

9 VII — Przewodniczący frakcji Zielonych w *Bundestagu* Helmut Lippelt stwierdził, że w związku z wypowiedziami Waigla na temat granic przewodniczący CSU powinien zostać zwolniony przez kanclerza Kohla ze stanowiska ministra finansów w rządzie federalnym.

10 VII — Minister H.-D. Genscher przyjął przebywającego od dwóch dni w Republice Federalnej radzieckiego wicepremiera i przewodniczącego Państwowego Komitetu Planowania ZSRR Jurija Masljkowa. W centrum rozmowy znalazła się sprawa reform w Związku Radzieckim. Omawiano też wyniki bukareszteńskiego spotkania na szczycie państw Układu Warszawskiego. Radziecki gość

spotkał się również z federalnym ministrem gospodarki Helmutem Haussmannem (FDP), omawiano szczególnie współpracę przy modernizacji radzieckiego przemysłu samochodowego i metalowego. Masljkow przeprowadził także rozmowy z premierem Badenii-Wirtembergii Lotharem Späthem (CDU), prezesem *Bundesbanku* Pöhlem i licznymi przedstawicielami kół przemysłowych.

10 VII — Przebywający w NRD przewodniczący frakcji SPD w bawarskim *Landtagu* Karl Heinz Hiersemann spotkał się z członkiem Biura Politycznego KC SED Hermannem Axenem. Rozmowa dotyczyła m.in. problematyki rozbrojeniowej i wojskowej. Hiersemann zaproponował wstrzymanie w obu państwach niemieckich ćwiczebnych lotów na małych wysokościach.

10 VII — Przewodniczący Komisji Socjalnej CDU Ulf Fink oznajmił, że dyskusja o zachodniej granicy Polski jest „całkowicie zbędna”. Fink dodał, że przywrócenie Niemcom jedności nie może dokonać się wbrew woli sąsiadów. Polityk stwierdził też, że w 50 lat po napaści hitlerowskiej na Polskę rząd zachodniemiecki powinien okazać Polakom, że jest „świadom swej odpowiedzialności historycznej”.

11 VII — Przebywający w dniach 3-9 lipca w Związku Radzieckim parlamentarny sekretarz stanu w federalnym Ministerstwie Spraw Wewnętrznych Horst Waffenschmidt (CDU) podkreślił na konferencji prasowej w Bonn, iż w trakcie swych rozmów optował na rzecz utworzenia autonomicznej republiki dla Niemców. Polityk dodał jednak, że jest to sprawa, która leży wyłącznie w gestii władz radzieckich. Ponadto podczas rozmów z radzieckim ministrem spraw wewnętrznych Wadimem Bakatimem uzgodniono także program współpracy policji obu krajów w zakresie wymiany informacji i ekspertów, m.in. w kwestii zwalczania narkomanii.

11 VII — W oświadczeniu opublikowanym przez Urząd Kanclerski Helmut Kohl włączył się do debaty wokół kontrowersyjnej wypowiedzi Th. Waigla. Kanclerz oznajmił, że w stosunkach z Polską nie należy dążyć do stwarzania „sztucznych przeciwieństw”. W kołach politycznych odczytano to jako odcięcie się od wypowiedzi szefa CSU.

11 VII — Na odbywającym się w Paryżu spotkaniu ministrów spraw zagranicznych najbardziej uprzymysłowych państw świata H.-D. Genscher przedstawił plan pomocy dla Polski w postaci przekazania nadwyżek zachodnioeuropej

skich płodów rolnych. Z pomocy takiej mogłyby skorzystać także inne kraje socjalistyczne, wchodzące na drogę reform.

11 VII — W wywiadzie dla rozgłośni *Deutschlandfunk* dyrektor Instytutu Badań przy Niemieckim Towarzystwie Polityki Zagranicznej, prof. Karl Kaiser, poinformował, że w trakcie rokowań z aliantami zachodnimi prowadzonych w latach 1952-1955 kanclerz Adenauer złożył deklarację, iż RFN rezygnuje z roszczeń terytorialnych pod adresem Polski. Według prof. Kaisera podpisany przez Adenauera dokument składa się z dwóch artykułów: pierwszy głosi, że ostateczne granice Niemiec zostaną ustalone w traktacie pokojowym, zaś drugi mówi, że „granica między Niemcami a Polską będzie wówczas linia Odra-Nysa”. Tezy prof. Kaisera wywołały ożywioną dyskusję.

12 VII — Federalne ministerstwo finansów ogłosiło w Bonn, że po prawie rocznych konsultacjach została wypracowana polsko-niemiecka umowa o częściowej restrukturyzacji polskiego zadłużenia. Na mocy nowego porozumienia całość objętych nim sum ma być spłacona w latach 1993-1997. Umowa dotyczy kwot zaciągniętych przez Polskę w latach 1983-1988 na łączną sumę 2,5 mld DM.

12 VII — Przewodniczący *SPD* Hans-Jochen Vogel stwierdził, że wypowiedzi Th. Waigla w sprawie granicy na Odrze i Nysie mogą spowodować zakłócenia w procesie odprężenia w Europie, zaszkodzić pojednaniu między Polakami i Niemcami, a także zagrażają procesowi reform w Polsce. Vogel skrytykował też pośrednio kanclerza, że nie zajął dotąd wyraźnego stanowiska w tej sprawie.

13 VII — Przebywający z 24-godzinną wizytą w Pradze min. H.-D. Genscher przeprowadził rozmowy z prezydentem Gustavem Husakiem, sekretarzem generalnym KC KPCz Milošem Jakešem, premierem Ladislavem Adamecem i ministrem spraw zagranicznych Jaromirem Johaneselem. Na porządku dziennym rozmów znalazły się aktualne problemy stosunków Wschód-Zachód, sprawy stosunków dwustronnych i rozbrojenia. W wygłoszonym przemówieniu Genscher wezwał władze czeskosłowackie do włączenia się w nurt reform zachodzących w innych krajach socjalistycznych. Z inicjatywy gościa z RFN poruszono też kwestię praw człowieka. Genscher spotkał się także z arcybiskupem Pragi kardynałem Františkem Tomaškem, pisarzem Vaclavem Havelem oraz byłymi

ministrami spraw zagranicznych J. Hajkiem i B. Chnioupkkiem.

14 VII — Rzecznik zachodnioniemieckiego MSZ powiedział, że dotychczas nie udało się odnaleźć w archiwach żadnego dokumentu potwierdzającego tezę wysuniętą przez prof. Karla Kaisera.

14 VII — Między frakcjami *Bundestagu* wywiązała się kontrowersja w sprawie wysłania delegacji do Polski w dniu 1 września br. Tego samego dnia *Bundestag* zbiera się na specjalnym, uroczystym posiedzeniu.

17 VII — H.-D. Genscher ponownie podkreślił zainteresowanie RFN dopomożeniem Polsce w przewycięzeniu trudności gospodarczych. Genscher powiedział też, że należy dążyć do zakończenia dyskusji wywołanej przez wystąpienie Th. Waigla.

17 VII — Minister spraw wewnętrznych Nadrenii-Westfalii Herbert Schnoor wystąpił z projektem umożliwienia obywatelom polskim podejmowania 12-miesięcznej pracy w RFN. Wypowiedź Schnoora wywołała szereg głosów krytycznych w Republice Federalnej.

20 VII — Przewodniczący Ziomkostwa Ślązaków Herbert Hupka zażądał od Polski przyznania się do wypędzenia Niemców z dawnych niemieckich terenów wschodnich. Hupka zażądał też od kanclerza Kohla, by ten, podczas swej ewentualnej wizyty w Warszawie doprowadził do zapewnienia praw Niemcom nadal żyjącym w Polsce.

21 VII — Zachodnioniemieckie MSZ opublikowało nie podpisaną, lecz obiecywaną notatkę z rozmowy przeprowadzonej 21 listopada 1951 r. między Konradem Adenauerem a Deanem Achesonem. Z notatki wynika, że Adenauer chciał oprzeć granice przyszłych zjednoczonych Niemiec na linii Odra-Nysa. Na dokument natknęto się w trakcie poszukiwań deklaracji, o której mówił prof. K. Kaiser.

21 VII — Rzecznik rządu federalnego Hans Klein ostrzegł przed sprowadzaniem pomocy żywnościowej EWG do bezpłatnego rozdawnictwa wśród ludności Polski. Zdaniem Kleina takie postępowanie stanowiłoby zagrożenie ekonomiczne dla polskich rolników. Na tej samej konferencji prasowej rzecznik odrzucił sugestie prasy, że rząd RFN planuje zamknięcie swych przedstawicielstw dyplomatycznych w Berlinie wschodnim i Budapeszcie w celu zahamowania napływu uciekinierów z NRD.

21 VII — Generał Stanisław Skalski prosił do Polski dwóch byłych pilotów *Luftwaffe*, których zestrzelił we wrześ-

niu 1939 r. Wysłane w geście pojednania zaproszenia powróciły z RFN opatrzone stemplem „adresat nieznan”.

22 VII — Do debaty wokół granicy na Odrze i Nysie włączyła się NRD. „Neues Deutschland” przypomina w tym kontekście, że Republika Federalna graniczy z NRD, a nie z Polską. W tej sytuacji — kontynuuje organ KC SED — strzeżenie granicy na Łabie i Werze leży w interesie także narodu polskiego.

22 VII — W wypowiedzi dla radia DLF kanclerz Kohl oznajmił, że ZSRR rozważa możliwość utworzenia autonomicznego terytorium dla mniejszości niemieckiej. Tymczasem dziennik „Die Welt” poinformował o projekcie utworzenia w Związku Radzieckim strefy wolnego handlu wokół Kaliningradu, gdzie w przyszłości zamieszkaliby rozproszeni do tej pory Niemcy nadwołżańscy. Mówił o tym m.in. parlamentarny sekretarz stanu w federalnym ministerstwie ds. stosunków wewnątrzniemieckich Otfried Hennig (CDU).

22 VII — Premier Węgier Karoly Nemeth powiedział hamburskiemu tygodnikowi „Bild am Sonntag”, że budowa „wspólnego europejskiego domu” oznacza też rozwiązanie kwestii niemieckiej. Na pytanie, czy nie uważa, że mur berliński stoi na przeszkodzie budowie takiego „domu”, Nemeth odpowiedział twierdząco.

22 VII — Grupa 60 studentów radzieckich, którzy — jako pierwsi — będą studiować w RFN, spotkała się we Frankfurcie n. Menem. Studenci z Moskwy, Leningradu i Woroneża przybyli na roczne stypendium *Deutsche Akademische Austauschdienst* (DAAD).

23 VII — Telewizja zachodniemiecka ZDF wyemitowała nagrany poprzedniego dnia program z udziałem historyków Eberharda Jäckela, Klause Hildebrandta, Lwa Bezymienskiego oraz szefa Wydziału Zagranicznego KC KPZR Walentina Falina. Tematem były m.in. stosunki radziecko-niemieckie w 1939 r. W trakcie programu W. Falin jako pierwszy oficjalny przedstawiciel ZSRR potwierdził istnienie tajnego załącznika do paktu Ribbentrop-Mołotow z 23 sierpnia 1939 r.

23 VII — Działacz partii Zielonych Joschka Fischer powiedział, że uważa istnienie konstytucyjnego nakazu zjednoczenia za „wielką iluzję”. Zdaniem Fischera nakaz ten należałoby usunąć z konstytucji.

23 VII — Ekspert ds. polityki zagranicznej SPD H.-J. Wischnewsky wezwał państwa EWG do udzielenia Związkowi

Radzieckiemu pomocy żywnościowej. Polityk stwierdził, że powinno nastąpić to jak najszybciej, gdyż kredyty dla ZSRR realizowane są dotąd „w złotym tempie”, to samo dotyczy radziecko-zachodniemieckich *joint ventures*. W rozwiązaniu kwestii zaopatrzeniowej główny wysiłek powinien wprawdzie wziąć na siebie Związek Radziecki, lecz jeżeli Zachód będzie się ociągał, to „może być już za późno”.

24 VII — Czołowy polityk chadecki Volker Rühle oznajmił, że proces reform w krajach socjalistycznych nie może zatrzymać się na granicach NRD, lecz wcześniej czy później obejmie także to państwo.

24 VII — Ok. 500 osób pochodzenia niemieckiego pikietowało gmach Sądu Wojewódzkiego w Opolu, protestując przeciw odmowie rejestracji Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego Mniejszości Niemieckiej. W uzasadnieniu decyzji sądu znalazło się twierdzenie, że stowarzyszenie nie ma charakteru społeczno-kulturalnego, lecz stawia sobie za cel zalegalizowanie niemieckiej mniejszości w Polsce. Jak podaje „Gazeta Wyborcza” mniejszość ta „według nieoficjalnych danych liczy w województwie opolskim ok. 100 tys. osób”.

25 VII — Decyzję sądu w Opolu skrytykował przewodniczący zrzeszenia wywodzących się z b. niemieckich terenów wschodnich posłów do *Bundestagu* CDU/CSU Helmut Sauer (CDU). Politykę władz polskich w tej sprawie napiętnował sekretarz stanu w ministerstwie ds. stosunków wewnątrzniemieckich O. Hennig. Z oburzeniem zareagował także sekretarz generalny Związku Wypędzonych H. Koschyk, ponownie domagając się od rządu federalnego, by w rokowaniach z Polską połączyć kwestie pomocy finansowej z zagadnieniem praw mniejszości niemieckiej.

26 VII — Przedstawiciel ministerstwa ds. stosunków wewnątrzniemieckich oświadczył w Bonn, że od chwili, gdy władze NRD złagodziły rozkaz strzelania, zwiększyła się liczba ucieczek do RFN. Według opublikowanych danych w pierwszym półroczu 1989 r. ucieczki takie powiodły się 332 osobom (w takim samym okresie 1988 r. — 163 osobom). Tylko w czerwcu z NRD wydostało się przez granicę 140 osób.

27 VII — Agencja *Reuters* poinformowała o treści listu generalnego inspektora *Bundeswehry* adm. Dietera Wellershoffa, który przestrzegł przed fraternizowaniem się niższych szarż *Bundeswehry* ze swymi kolegami w Układzie Warszawskim.

Nowy duch odprężenia powinien zdaniem Wellershoffa sprzyjać nawiązaniu tego rodzaju kontaktów wyłącznie przez starszyznę oficerską.

27 VII — Sekretarz generalny CSU Erwin Huber powiedział w wywiadzie radiowym, że pomoc dla Polski powinna zostać uzależniona od tego, czy mniejszość niemiecka otrzyma prawa przysługujące grupie narodowościowej. Huber podkreślił, że wyrok sądu w Opolu zapadł w tym samym dniu, w którym EWG podjęła decyzję o udzieleniu Polsce pomocy żywnościowej. Huber przestrzegł, że jeżeli decyzja sądu nie zostanie uchylona, może nastąpić poważne zakłócenie stosunków polsko-niemieckich.

27 VII — Rzecznik zachodnioniemieckiego MSZ stwierdził, że jego resort bada obecnie sprawę odrzucenia przez sąd w Opolu wniosku o rejestrację towarzystwa mniejszości niemieckiej.

28 VII — Decyzję sądu w Opolu skrytykował ostro szef CSU Theo Waigel. Rzecznik rządu federalnego Hans Klein oznajmił, że w rozmowach z Polską rząd RFN zawsze będzie obstawał przy prawie mniejszości narodowościowych do tworzenia własnych organizacji.

31 VII — Minister ochrony środowiska Nadrenii-Saksonii Dolnej Werner Remmers po powrocie z dwutygodniowej podróży po Polsce wezwał obywateli Republiki Federalnej do udzielenia pomocy temu krajowi na wzór akcji, jakie były podejmowane na początku lat osiemdziesiątych.

31 VII — Rzecznik bońskiego MSZ stwierdził, że ambasada RFN w Budapeszcie nie ma żadnych możliwości pomagania turystom z NRD w przedostaniu się do Republiki Federalnej. W ciągu ostatniego tygodnia do ambasady tej przybyło ok. 100 obywateli NRD.

Sierpień

1 VIII — W Kijowie i Monachium otwarto zachodnioniemiecki i radziecki konsulaty generalne.

1 VIII — Przedstawiciele koncernu *Springera* potwierdzili, że należące do tego wydawnictwa dzienniki i magazyny zrezygnują z umieszczania w cudzoziemstwie nazwy „DDR”.

1 VIII — Federalny minister sprawiedliwości Hans A. Engelhard (*FDP*) stwierdził, że na terytorium RFN nie osłabia działalność szpiegowska ze strony krajów socjalistycznych. Według Engelharda tylko w 1988 r. wszczęto 370 docho-

dzień prawnych przeciwko prawdopodobnym szpiegom. Wydano 32 nakazy aresztowania, a 21 osób otrzymało wyroki skazujące za szpiegostwo. W 190 przypadkach przerwano dochodzenie wobec niemożności zidentyfikowania winnych, na ogół w tych przypadkach agenci usiłowali uzyskać informacje od przebywających w krajach socjalistycznych turystów zachodnioniemieckich.

2 VIII — Sekretarz stanu w ministerstwie ds. stosunków wewnątrzniemieckich Walter Priesnitz zwrócił się z apelem do obywateli NRD, aby najpierw ubiegali się o oficjalne zezwolenie na emigrację, zanim podejmą „kroki, które oznaczają śmiertelne niebezpieczeństwo”. Władze bońskie już kilkakrotnie ostrzegły obywateli NRD, aby nie robili sobie iluzji na temat łatwej ucieczki przez Węgry, gdyż tylko niektóre takie próby kończyły się pomyślnie, a udaje się to tylko jednej osobie na dziesięć.

2 VIII — Rzecznik rządu federalnego Hans Klein powiedział, że Związek Radziecki zasygnalizował swą gotowość przedyskutowania inicjatywy b. prezydenta Ronalda Reagana w sprawie poprawy międzynarodowego statusu Berlina.

2 VIII — W artykule „Die Welt” stwierdzono, że rezygnacja z cudzoziemców jest krokiem „uwzględniającym rozwój wydarzeń w Europie Środkowej i Wschodniej, a zwłaszcza podejmowane wysiłki reform na Węgrzech, w Polsce i w Związku Radzieckim”. Poinformowano, że w ostatnich tygodniach gazeta zaczęła pojawiać się w Polsce i na Węgrzech. Dziennik zaznacza, że nadal będzie angażować się w doprowadzenie do zjednoczenia Niemiec. „Rezygnujemy obecnie z symboliki, która mogłaby być wykorzystana jako pretekst do unemożliwiania nam docierania do ludzi na Wschodzie i przekazywania im naszych poglądów na wolność i samostanowienie”.

2 VIII — W drodze na obiad w gmachu ambasady zachodnioniemieckiej w Pradze został aresztowany (po raz drugi w ciągu 24 godzin) pisarz Vaclav Havel. Bońskie MSZ złożyło protest w tej sprawie.

3 VIII — Agencja prasowa *Nowosti* podała warunki, na jakich strona radziecka mogłaby przystąpić do rozmów wstępnych w sprawie Berlina. Przedmiotem rozmów mogą być „problemy poprawy sytuacji Berlina Zachodniego, o ile dotyczą tego miasta bezpośrednio i nie naruszają suwerenności NRD”. Rozmo-

wy robocze muszą też odbywać się z uwzględnieniem mocy obowiązującej czterostronnego porozumienia berlińskiego.

3 VIII — W rozmowie z przedstawicielem agencji DPA federalny minister komunikacji Friedrich Zimmermann (CSU) stwierdził, że zamierza przeprowadzić negocjacje z władzami państw socjalistycznych w sprawie poprawy sytuacji na przejściach granicznych oraz ułatwień w odprawie granicznej transportów towarowych. Następnego dnia Zimmermann rozpoczął rozmowy z czechosłowackim ministrem komunikacji.

5 VIII — W wywiadzie dla monachijskiego magazynu „Bunte” szef frakcji CDU/CSU w Bundestagu Alfred Dregger (CDU) przypomniał, że pod względem prawnym Niemcy nadal istnieją w granicach z 1937 r.: „Kwestia niemiecka jest otwarta i może być uregulowana tylko przez podpisanie traktatu pokojowego”. Polityk dodał, iż „powinno być wolno mówić głośno to, co Sąd Konstytucyjny uznał za mające charakter prawny”.

6 VIII — W wywiadzie telewizyjnym kanclerz Kohl ponownie stwierdził, że zawarte układy są obowiązujące, i nie ma podstaw do kontynuowania dyskusji o zachodniej granicy Polski. Kohl powiedział też, że jedność narodu niemieckiego można osiągnąć wraz ze zjednoczeniem Europy.

6 VIII — Zdaniem rzecznika ds. polityki zagranicznej SPD Karstena Voigta ostatnie oświadczenia Dreggera wyraźnie wskazują, że Helmut Kohl „w swej polityce zagranicznej stał się wizerkiem antypolskich dążeń w CDU/CSU”.

7 VIII — Do Berlina wschodniego przybył sekretarz stanu w federalnym ministerstwie ds. stosunków wewnątrzniemieckich Walter Priesnitz, podejmując próbę rozwiązania problemu uchodźców. Priesnitz spotkał się m.in. z adwokatem Wolfgangiem Voglem, zajmującym się na zlecenie władz NRD pośrednictwem w podobnych sprawach. Władze wschodnioniemieckie obiecały tą drogą jedynie niewyciąganie konsekwencji karnych wobec uchodźców.

7 VIII — Enerdowskie MSZ zagroziło „daleko idącymi konsekwencjami” w związku z sytuacją, jaka powstała w zachodnioniemieckich przedstawicielstwach w Berlinie, Budapeszcie i Pradze. Rzecznik władz NRD zarzucił rządowi bońskiemu „ingerencję w suwerenne prawa NRD” oraz prowadzenie „kampanii przeradzającej się w usiłowanie wywarcia presji na inne państwa”.

Stwierdzono, że rząd RFN nie może występować w imieniu obywateli NRD. Rzecznik rządu bońskiego odrzucił te oskarżenia, mówiąc: „Rząd federalny nie da się odwieść nawet pogroźkami od zapewnienia opieki Niemcom z NRD szukającym pomocy i rady w swoich przedstawicielstwach zagranicznych”.

7 VIII — Władze NRD i RFN zawarły porozumienie o wymianie dzieł sztuki, które w trakcie działań wojennych zostały rozproszone na terytorium całych Niemiec.

7 VIII — Wiceprzewodniczący SPD i premier Saary Oskar Lafontaine skrytykował partię CDU i CSU za ponowne podjęcie tematu granic. Polityk opowiedział się też za przełamaniem dotychczasowej stagnacji w stosunkach między RFN a Polską.

7 VIII — W RFN opublikowano wyniki badań demoskopijnych przeprowadzonych w Polsce i RFN przez instytuty CBOS i INFAS. Z badań wynika m.in. że za wizytą prezydenta Weizsäckera i kanclerza Kohla w Polsce opowiada się znacznie więcej Niemców z RFN niż Polaków (odpowiednio 60 i 35% respondentów).

8 VIII — Stałe Przedstawicielstwo RFN w Berlinie wschodnim zostało zamknięte dla interesantów. W pomieszczeniach Przedstawicielstwa znajduje się ok. 130 obywateli NRD, którzy chcą wyjechać do RFN. Przedstawiciele władz NRD nie udzielają zgody na wyjazd tych osób, ograniczając się do obietnicy zaniechania ścigania, jeżeli uciekinierzy opuszczą budynek. Tymczasem kierownik Stałego Przedstawicielstwa NRD w RFN został wezwany do Urzędu Kanclerskiego, który zaprotestował przeciwko zarzucaniu Republice Federalnej mieszanie się w wewnętrzne sprawy NRD.

8 VIII — Szef Urzędu Kanclerskiego Rudolf Seiters w wywiadzie dla „Neue Osnabrücker Zeitung” oświadczył, że zamknięcie Stałego Przedstawicielstwa w Berlinie nie oznacza odejścia od dotychczasowej polityki Bonn w odniesieniu do Niemców chcących wyjechać z NRD. Zamknięcie Przedstawicielstwa jest spowodowane wyłącznie trudnościami organizacyjnymi. Minister Seiters odrzucił jednocześnie ostre ataki NRD na władze federalne jako „rzeczowo nie uzasadnione, a w formie niestosowne”, dodał jednak, że żaden mieszkaniec NRD nie był zachęcany przez władze zachodnioniemieckie do wyjazdu.

8 VIII — Do Frankfurtu n. Menem przybył pociąg z uciekinierami z NRD, któ-

rzy poprzez Węgry znaleźli się na terytorium Austrii.

8 VIII — W Warszawie i Bonn opublikowano oświadczenie polskich i zachodnioniemieckich katolików w związku z 50. rocznicę napaści hitlerowskiej na Polskę. Sygnatariusze opowiadają się m.in. za uznaniem trwałości zachodniej granicy Polski, prawem żyjących w Polsce Niemców do zachowania własnej tożsamości oraz „prawem narodów Europy, również narodu niemieckiego, który jest w szczególności sposobem doświadczony podziałem Europy, do samostanowienia”. Dokument podpisali m.in. Bernhard Vogel, Hans Maier, Władysław Bartoszewski, Marcin Król, Tadeusz Mazowiecki, Mieczysław Pszon, Jerzy Turowicz i Andrzej Wielowiejski.

9 VIII — R. Seiters poinformował, że istnieją kontakty z władzami NRD w sprawie uchodźców z tego kraju, którzy przebywają w placówkach RFN w Berlinie, Pradze, Belgradzie i Budapeszcie. Minister ponownie zwrócił się do obywateli NRD, by nie szukali schronienia w gmachach zachodnioniemieckich przedstawicielstw dyplomatycznych, gdyż nie sprzyja to pomyślnemu załatwianiu spraw wyjazdowych.

9 VIII — Sekretarz generalny CSU E. Huber oświadczył w wypowiedzi dla radia *Deutschlandfunk*, że przywódca partii Th. Waigel wskazał jedynie na „sytuację wynikającą z prawa międzynarodowego” i nie miał zamiaru zapoczątkowywać dyskusji w sprawie zachodniej granicy Polski. Huber zaznaczył, że CSU respektuje układ Polska—RFN z grudnia 1970 r., lecz jednocześnie skrytykował wspólne oświadczenie katolików polskich i zachodnioniemieckich jako „trudne do pogodzenia z sytuacją prawną”.

10 VIII — Uruchomione zostało pierwsze połączenie lotnicze między obydwojoma państwami niemieckimi. Linie Frankfurt, r. Menem — Lipsk obsługiwać będzie *Lufthansa*, a odcinek Lipsk — Düsseldorf (od następnego dnia) *enerdowski interflug*.

10 VIII — Minister ds. stosunków wewnątrzniemieckich Dorothee Wilms (CDU) powiedziała w wywiadzie dla dziennika „General-Anzeiger”, że kierownictwo NRD zamierza okazać nieustępliwość w kwestii uciekinierów, lecz jest to fałszywa droga. Władze wschodnioniemieckie powinny rozważyć także humanitarne aspekty problemu.

10 VIII — Środki masowego przekazu NRD ostrzegły, że jeśli obecny kryzys nie zostanie rozwiązany, to wprowadzo-

ne niedawno zliberalizowane przepisy dotyczące podróży mieszkańców NRD na Zachód mogą zostać ponownie zastrzone.

11 VIII — W Bonn poinformowano, że kanclerz Kohl przekazał w tym dniu „ustne posłanie” do Ericha Honeckera w sprawie uciekinierów z NRD. Tymczasem w ambasadzie w Budapeszcie przebywało już 181 osób, w Berlinie 116, w Pradze 20 i jedna osoba w placówce warszawskiej.

12 VIII — Organ KC SED „Neues Deutschland” pisze, że zachodni politycy nawołują do zburzenia muru berlińskiego, gdyż nie rozumieją, po co mur ten został zbudowany i jaką rolę spełnia.

14 VIII — Ambasada RFN w Budapeszcie została zamknięta dla interesantów. Jednocześnie do Budapesztu przybył sekretarz stanu w federalnym ministerstwie spraw zagranicznych Jürgen Sudhoff, który spotkał się z węgierskim ministrem spraw zagranicznych Gyulą Hornem.

14 VIII — Przedstawiciel radzieckiego MSZ oświadczył, że nie podzielony Berlin należy już do przeszłości, a ZSRR nie ponosi za ten stan rzeczy żadnej odpowiedzialności. Niezmożliwe stało się też zburzenie muru berlińskiego.

15 VIII — Prymas Józef Glemp powiedział w kazaniu wygłoszonym na Jasnej Górze, że Polska nie otrzymała od Niemiec ani reparacji wojennych, ani odszkodowań za pracę niewolniczą Polaków na terenie Rzeszy. Następnego dnia rzecznik rządu zachodnioniemieckiego przypomniał, że „od czasu zawarcia układu z 1970 r. Republika Federalna przekazała Polsce poważne świadczenia”. W sumie RFN wypłaciła obywatelom państw Europy Wschodniej łącznie 28 mld DM.

16 VIII — Wschodnioniemieckie MSZ wezwało kierownika Stałego Przedstawicielstwa RFN w NRD Franza Bertelego i złożyło „zdecydowany protest przeciwko sprzecznym z prawem międzynarodowym działaniom ambasady RFN w Węgierskiej Republice Ludowej wobec obywateli NRD”. Bertele zdecydowanie odrzucił ten protest.

16 VIII — Zachodnioniemiecki Czerwony Krzyż uzyskał od władz węgierskich zezwolenie na rozbieganie namiotów na kempingu w Budapeszcie. W namiotach tych przebywają uciekinierzy z NRD.

17 VIII — Jak donosi agencja DPA, Erich Honecker odpowiedział pisemnie na list kanclerza Kohla z 14 sierpnia.

18 VIII — Po kolejnej turze rokowań, jakie przeprowadził w stolicy NRD z

przedstawicielami wschodnioniemieckiego MSZ szef Urzędu Kanclerskiego Rudolf Seiters, stanowisko władz NRD określono jako nieustępliwe.

21 VIII — Na zorganizowanej w Berlinie Zachodnim międzynarodowej konferencji historyków kanclerz Kohl wezwał do zintensyfikowania kontaktów między młodzieżą polską i niemiecką. Kanclerz stwierdził, że układ z 1970 r. był pierwszym ważnym krokiem w kierunku pojednania między obydwoma narodami. Dziś — przed nami drugi ważny krok, powiedział H. Kohl.

21 VIII — W wywiadzie opublikowanym przez „Die Welt” Th. Waigel powiedział, że „oferty kooperacyjne (pod adresem Polski) ze strony Bonn zawierają większą substancję niż wszystkie inne”. Rząd w Warszawie powinien ze swej strony uznać prawa Niemców mieszkających w Polsce.

22 VIII — Kanclerz Kohl poruszył na konferencji prasowej sprawę uciekinierów z NRD. Kanclerz powiedział, że kierownictwo NRD powinno umożliwić swym obywatelom życie w wolności. H. Kohl gotów jest przeprowadzić bezpośrednie rozmowy z E. Honeckerem, gdyby spotkanie takie mogło przyczynić się do znalezienia wyjścia z powstałego kryzysu.

22 VIII — Do miejscowości Giessen k. Frankfurtu n. Menem przybył pociąg z ok. 500 uchodźcami z NRD, którzy korzystając z rozluźnienia kontroli przedostali się podczas ostatniego weekendu przez granicę węgiersko-austriacką.

22 VIII — W Bonn poinformowano o zamknięciu (od następnego dnia) także ambasady RFN w Pradze. Ze schronienia korzysta tam ok. 120 obywateli NRD.

22 VIII — W wypowiedzi dla kolońskiego dziennika „Express” wiceprzewodnicząca Federalnego Urzędu Pracy Ursula Engelen-Kefer oznajmiła, że napływ uchodźców z NRD jest zjawiskiem korzystnym dla zachodnioniemieckiej gospodarki. Siła robocza z NRD jest pożądana głównie w gastronomii, rolnictwie, budownictwie i rzemiośle.

22 VIII — W przeddzień rocznicy podpisania paktu Ribbentrop-Mołotow na Łotwę przybyła delegacja deputowanych do *Bundestagu* z ramienia CDU/CSU.

23 VIII — Desygnowany na sekretarza generalnego CDU Volker Rühle przybył do Budapesztu w celu omówienia problemu uciekinierów z NRD. Rühemu towarzyszył deputowany CDU Klaus Franke. Zachodnioniemieccy politycy podziękowali władzom węgierskim za pomoc okazaną uciekinierom. Rühle stwierdził

wobec dziennikarzy, że „proces koncentrowania się uwagi Węgier na Zachodzie jest trwały”, a likwidacja barier z drutu kolczastego na granicy nieodwracalna.

23 VIII — W związku ze zbliżającą się 50. rocznicą napaści niemieckiej na Polskę prezydium SPD opublikowało rezolucję stwierdzającą, że kto chce podważyć granice Polski, ten godzi w proces pojednania między Polakami a Niemcami. Prezydium partii żąda też zniesienia restrykcji wizowych wobec Polaków. Zdaniem SPD restrykcje takie są także sprzeczne z postanowieniami KBWE.

24 VIII — Rząd federalny zajmował się pod przewodnictwem H. Kohla problemem uchodźców z NRD.

24 VIII — Zachodnioniemieckie MSZ podało, że wszyscy okupujący budynek ambasady RFN w Budapeszcie obywatele NRD zostali autobusami przewiezieni do Austrii.

24 VIII — Kanclerz Kohl i przywódcy zachodnioniemieckich partii politycznych przekazali T. Mazowieckiemu gratulacje z okazji powołania go na stanowisko premiera PRL. H. Kohl powiedział, że objęcie urzędu przez Mazowieckiego stwarza nadzieję dla przyszłości Polski. Na konferencji prasowej T. Mazowiecki powiedział, że będzie dążył do poprawy stosunków z RFN. Jego zdaniem najwyższy już czas wyeliminować ze stosunków między obydwoma państwami „koniunkturalne wahania”.

24 VIII — Znany polityk socjaldemokratyczny Egon Bahr powiedział na konferencji prasowej w Bonn, że mimo odprężenia w stosunkach między Wschodem a Zachodem nie obniża się poziom zbrojeń na świecie. Wycofywane rodzaje uzbrojenia są wciąż zastępowane przez bardziej precyzyjne. Bahr dodał, że zachodnioniemieccy naukowcy zajmujący się badaniami nad pokojem są zdania, że źródeł ewentualnego konfliktu międzynarodowego trzeba szukać także w konfliktach narodowościowych w ZSRR.

25 - 27 VIII — W Polsce przebywał federalny minister pracy i spraw społecznych Norbert Blüm (CDU). Gość z RFN przeprowadził rozmowy m.in. z Lechem Wałęsą i Tadeuszem Mazowieckim, któremu wraz z grupą biskupów zachodnioniemieckich towarzyszył podczas jasnogórskich obchodów święta Matki Boskiej Częstochowskiej.

25 VIII — Z nieoczekiwaną wizytą przybył do Bonn premier Węgier Miklós Nemeth, któremu towarzyszył minister spraw zagranicznych Gyula Horn. W

czterogodzinnej rozmowie z kanclerzem Kohlem uczestniczył także minister H.-D. Genscher. Tematem spotkania była sprawa uchodźców z NRD. Rząd węgierski jest zdania, że obecny kryzys powinien zostać rozwiązany przez obydwa państwa niemieckie, lecz Węgry skłonne są ze swej strony okazać maksymalną pomoc w negocjacjach.

25 VIII — Minister ds. stosunków wewnątrzniemieckich Dorothee Wilms stwierdziła, iż w myśl konstytucji RFN istnieje jedno obywatelstwo niemieckie i dlatego władze zachodniemieckie mają prawo wydawać paszporty zbiegłym obywatelom NRD.

25 VIII — Rzecznik radzieckiego ministerstwa spraw zagranicznych stwierdził wobec dziennikarzy, że automatyczne wydawanie przez władze RFN paszportów obywatelom NRD jest nielegalne.

25 VIII — Przewodniczący tzw. komisji wschodniej gospodarki RFN Otto Wolff von Amerongen powiedział w rozmowie z dziennikarzem rozgłośni Saary, że gospodarka zachodniemiecka zamierza przyczynić się do wyprowadzenia gospodarki polskiej z kryzysu. Wolff von Amerongen domagał się od rządu federalnego ponownego zastosowania wobec Polski tzw. poręki Hermesa.

26 VIII — Z okazji zbliżającej się 50. rocznicy wybuchu II wojny światowej prezydent RFN Richard von Weizsäcker wystosował pismo do prezydenta PRL Wojciecha Jaruzelskiego. Pismo głosi, że obecnie Polska i Niemcy mają szansę wykorzystania wzajemnego zrozumienia w celu zapewnienia Europie życia w pokoju. Weizsäcker stwierdził: „Mój kraj przyrzekł w sposób wiążący, że nie wysuwa i nie będzie wysuwał w przyszłości żadnych roszczeń terytorialnych”. Akcentując konieczność zacieśnienia współpracy politycznej, gospodarczej i kulturalnej między obu państwami prezydent RFN podkreślił, iż Niemcy pragną widzieć Polskę silną pod względem ekonomicznym, uczestniczącą w rozwoju Europy i żyjącą w bezpiecznych granicach.

26 VIII — Rzecznik rządu bońskiego H. Klein poinformował, że kanclerz Kohl planuje złożenie wizyty w Polsce w październiku lub listopadzie br. Według Kleina rozpoczęto już przygotowania do wizyty.

26 VIII — W wywiadzie nadanym przez telewizję ZDF węgierski minister spraw zagranicznych G. Horn oznajmił, że jego

kraj dąży do rozwiązania problemu uchodźców „w myśl zasad humanitaryzmu”. Rząd węgierski chce w tej sprawie współpracować zarówno z NRD, jak i RFN. Budapest mógłby ewentualnie dołączyć się do wynegocjowanych uzgodnień. Horn podkreślił, że Węgrom zależy na zachowaniu dobrych stosunków z RFN i NRD.

26 VIII — Według agencji DPA Niemcy Zachodnie są gotowe poprzeć starania Węgier o przystąpienie do EWG.

29 VIII — W ramach pomocy żywnościowej EWG dla Polski z RFN wyruszył pierwszy transport z mięsem.

30 VIII — W związku z obchodami rocznicy wybuchu II wojny światowej do Polski przybył wiceprzewodniczący SPD, premier Nadrenii Północnej—Westfalii, Johannes Rau. Gość spotkał się z premierem Tadeuszem Mazowieckim, min. Tadeuszem Olechowskim, prymasem Józefem Glempem, a następnego dnia także z Mieczysławem F. Rakowskim.

30 VIII — Do Polski przybył także urzędujący nadburmistrz Berlina Zachodniego Walter Momper (SPD).

30 VIII — Rząd federalny podjął decyzję w sprawie bezwarunkowego zwrotu Polsce działki po gmachu dawnej ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Berlinie (obecnie Berlin Zachodni, dzielnica Tiergarten).

31 VIII — Kanclerz Kohl przeprowadził dłuższą rozmowę telefoniczną z premierem Mazowieckim. Jak podano, tematem były perspektywy stosunków polsko-zachodniemieckich. Rozmowa doszła do skutku z inicjatywy kanclerza.

31 VIII — Na uroczystej sesji *Bundestagu* H. Kohl przedstawił deklarację rządową w 50. rocznicę napaści niemieckiej na Polskę. Agencje odnotowują też wydany w tych dniach rozkaz dzienny ministra obrony RFN Gerharda Stoltenberga (CDU), w którym przypomina się, że „w imieniu Niemców popełnione zostały ciężkie i niewybaczalne przestępstwa”.

31 VIII — Przebywający na Węgrzech działacz socjaldemokratyczny Karsten Voigt powiedział, że dzięki rozmowom węgiersko-zachodniemieckim i pośrednictwu Międzynarodowego Czerwonego Krzyża wszyscy przebywający tam i zamierzający przybyć do RFN obywatele NRD będą wkrótce mogli wyjechać do Republiki Federalnej.

Opracował: Stanisław Żerko

